

РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

У сучасному світі освіта – складне й багатоманітне суспільне явище, сфера передавання, засвоєння й перероблення знань і соціального досвіду. Згідно чинного законодавства України, під вищою освітою розуміють «...рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації»[1].

Проблема ролі вищої освіти є практично питанням визначення її місця в життєдіяльності суспільства, передусім зумовлене соціальними потребами, які вища освіта задовольняє, та соціальними функціями, які вона виконує.

Раніше вона виконувала вузькопрагматичні завдання в різних галузях практичної життєдіяльності і професійної підготовки молоді до самостійного життя, вирішувала питання модернізації промисловості, створення ефективної системи управління. Сьогодні відбувається процес перетворення вищої освіти в глобальний фактор розвитку людства, в один із важливих чинників розвитку цивілізації.

З огляду на її служіння людям і суспільству, основна мета освіти полягає в тому, щоб засобами різних форм і методів навчання і виховання підготувати студентів до активної участі в соціальному житті; створити умови для розвитку особистості, здатної не тільки практично оцінювати ситуацію і адаптуватися до соціальних змін, а й оригінально мислити, генералізувати і реалізувати ідеї, продукувати власні, намічати шляхи позитивних перетворень, проявляти ініціативу і творчість. Стабільне функціонування держави, її безпека, незалежність і добробут народу залежать від того, наскільки якісно вища освіта виконує свої функції [2].

Вища технічна освіта є продуктом суспільної практики, являє собою спеціально організовану систему діяльності, мета якої полягає в тому, щоб забезпечити успішне вирішення комплексу соціально важливих завдань підготовки висококваліфікованих спеціалістів, здатних жити і працювати в суспільстві, продукувати матеріальні та духовні цінності, реалізовувати власний психологічний та духовний потенціал, активно взаємодіяти в різних умовах повсякденного життя й професійної діяльності. Вища технічна освіта, як різновид суспільної практики, організує свою діяльність у той спосіб, який відповідає визначеним вимогам, інтересам, потребам і який спрямовується на їх реалізацію в конкретних умовах. Звідси набувають актуальності питання, що пов'язані з основними функціями вищої технічної освіти та умовами оптимізації її виховної діяльності.

Громадянське виховання студентської молоді є складним процесом, у якому важливе значення мають внутрішні й зовнішні, змістові і процесуальні, загальні і конкретні, соціальні й психологічні вияви. Саме тому вища технічна освіта покликана адекватно реагувати на особливості громадянського виховання студентів, урахувати його закономірності, пропонувати на практиці освітньо-виховні технології, які б забезпечували системний характер даного процесу. Це виявляється можливим, якщо актуалізувати функції вищої технічної освіти у громадянському вихованні студентської молоді.

Основними функціями вищої освіти в системі формування громадянських якостей студентської молоді є аксіологічна, психологічна, комунікативна, пізнавальна, організаційна та креативна функції [3].

Однією з функцій вищої технічної освіти в громадянському вихованні студентів є аксіологічна функція. Її сутність полягає у привнесенні в процес громадянського виховання молоді світоглядних, політичних, правових, моральних, естетичних, художніх цінностей, які б розкривали сутність і зміст громадянськості особистості, значення її громадянських позицій, поглядів, переконань у повсякденному житті та професійній діяльності. Як зазначають вчені, духовні цінності являють собою витвори людського розуму, духу і творчої діяльності. Вони зафіксовані у реальних здобутках і продуктах науки, літератури, мистецтва, моралі, архітектури, культури тощо. Викладачі вищої технічної школи у процесі навчально-виховної роботи покликані акцентувати увагу студентів на питаннях громадянського змісту, залучати їх до глибокого сприймання й осмислення того, що може визначати ціннісне ставлення особистості до навколишнього середовища, людей та їх професійної діяльності. Звернення до

громадянських цінностей у процесі технічної освіти має важливе значення для формування у студентів правильних соціальних та життєвих орієнтирів, визначення власної громадянської позиції, спроможної регулювати поведінку та діяльність у певних життєвих ситуаціях. Наголошуючи на необхідності формування системи громадянських цінностей особистості, вчені зазначають, що «утвердження цінностей, які вже віджили свій вік або завершують його, дуже негативно впливає не тільки на сутність особистості, адекватність її історичному часу, а й, безумовно, на життєвий шлях людини і характер суспільства в цілому. Формування неадекватних часові цінностей стрижже людину, викривляє її життєвий шлях і суттєво знижує, а то й взагалі перекреслює самореалізацію»[3].

Студентська молодь знаходиться у ситуаціях життєвого вибору, прийняття конкретних рішень, визначення власних поглядів та переконань відносно цінностей громадянського життя, суспільних відносин тощо. Адже в умовах лібералізації суспільних та економічних відносин в Україні з'явилася багатопартійна система, виникли різні за своїм змістом економічні моделі, форми власності, заявили про себе часом протилежні та відмінні за ідеологічною, культурологічною сутністю погляди на такі поняття, як духовність, культура, громадянськість, мораль та інше. Аналізуючи складну соціально-культурну та економічну ситуацію, яка утворилася у перехідний період розвитку українського суспільства, учені із занепокоєнням констатують зміни, що відбулися в системі традиційних соціокультурних та громадянських цінностей, таких, як моральність, духовність, порядність. У суспільному і, зокрема, студентському середовищі з'явилися процеси, що мають руйнівний характер, не сприяють зміцненню та збагаченню громадянських позицій, відповідального ставлення до цінностей українського суспільства, зорієнтованого на демократичні, правові, цивілізовані форми і способи організації життя, праці, навчання та творчості тощо. При цьому наголошується, що негативний вплив на формування громадянськості студентів здійснюють такі вияви суспільного життя, як невизначеність основних підвалин державності, неусталеність ідеологічних і політичних орієнтирів, зниження рівня життя широких верств населення, соціальна незахищеність, невпевненість людей у завтрашньому дні, поява незвичних форм господарювання, вади в приватизації, безробіття, інфляція, духовне і моральне зубожіння народу, відчуження від політичного життя, неконтрольованість засобів масової інформації. Споживча мораль, відчуття вседозволеності, прагнення наживи, правове свавілля, корумпованість влади позбавляють молодь моральної проблеми, залишаючи їй вільний вибір антисоціального способу життя, характеризує негативні процеси в морально-етичній сфері, що складає основу громадянськості [3].

Сутність і значення аксіологічної функції вищої технічної освіти полягає в тому, щоб шляхом залучення студентської молоді до високих надбань культури українського народу посилити роль громадянських цінностей. Це дає можливість зміцнити у кожного студента почуття приналежності до єдиної громадянської та суспільно-політичної спільності, збагатити уявлення про людину як громадянина демократичної й правової держави, піднести на рівні індивідуальної свідомості авторитет українського суспільства та його прагнення досягати високих морально-політичних і соціально-економічних засад, сформувати у молоді патріотичні почуття, прагнення та ідеали. Завдяки реалізації аксіологічної функції вища технічна освіта може суттєво покращити ставлення студентів до громадянських, морально-правових, соціокультурних цінностей, виробити такі інтегративні духовно-моральні якості, які б дозволяли їм активно освоювати громадянський досвід минулого і сьогодення, спиратися на здобуті знання громадянського змісту у повсякденному житті та професійно орієнтованій діяльності. Аксіологічна функція вищої технічної освіти не реалізується сама по собі. У її забезпеченні важливу роль відіграють викладачі, працівники вищої школи, які в умовах навчально-виховного процесу можуть певним чином вирішувати питання громадянського виховання студентів.

Значення вищої школи переважно пов'язують з її можливостями давати студентам певний обсяг спеціальних знань професійної спрямованості і, водночас, недооцінюють її роль у формуванні гармонійної особистості громадянина, про що засвідчують приклади формального ставлення до питань громадянського виховання у процесі навчальних занять та пізнавальної роботи. Усвідомлення важливості аксіологічної функції вищої технічної освіти у забезпеченні громадянського виховання студентів дозволяє здійснювати педагогічні дії, пов'язані з актуалізацією у процесі навчання і виховання соціокультурного досвіду, широким залученням

духовних цінностей до професійної підготовки, розкриттям їх багатоаспектного змісту, який би охоплював світоглядні, політичні, правові, моральні, художні та естетичні питання.

Серед функцій вищої технічної освіти в громадянському вихованні студентської молоді слід виділити психологічну функцію. Її сутність і значення полягає в тому, щоб громадянські цінності, відображені у формі суспільно-політичних програм, правових норм, моральних принципів, художньо-мистецьких творів та естетичних концепцій були освоєні і закріплені на рівні конкретної особистості, стали її власним духовно-моральним надбанням.

Не менш суттєвою для громадянського виховання студентів є комунікативна функція вищої технічної освіти. Її сутність полягає в тому, щоб забезпечити взаємозв'язок між викладачами і студентами з метою обміну почуттями, думками, поглядами, світоглядними та ціннісними позиціями з питань громадянського життя, суспільно-політичних, правових, моральних та естетичних відносин в українському суспільстві.

Комунікативна функція символізує кроки, які покликані робити викладачі з метою забезпечення навчально-виховного діалогу зі студентами, під час обговорення, осмислення, практичного вирішення питань громадянського змісту й спрямованості. Спілкування є умовою порозуміння, постановки питань та отримання необхідної відповіді. Саме тому перед вищою технічною освітою постає важливе завдання, а саме – забезпечити відкрите спілкування та взаємодію зі студентами задля того, щоб складні і, часом, неоднозначні питання громадянського життя отримували діалектичне осмислення з урахуванням поглядів та позицій, які набули актуального характеру. Особливість громадянського виховання у вищій школі полягає в тому, що воно має забезпечити розвиток комплексу громадянських рис та якостей студентів. Тобто, необхідно виховати людину з певним типом соціально зумовленої поведінки, яка характеризується набором прав і обов'язків, поважає і дотримується норм і правил співжиття, прийнятих у даному суспільстві, традицій своїх співвітчизників» [3]. Комунікативна функція вищої технічної школи передбачає створення умов для обміну думками, поглядами, висловлювання власних позицій та міркувань, а також дотримання під час спілкування відповідного такту, стилю й образу поведінки, які б не перешкождали встановленню діалогічних відносин, а навпаки – зміцнювали у молодіжній аудиторії бажання спільно шукати і знаходити відповіді на гострі питання політичного, економічного, культурологічного змісту, оцінювати власні дії та поведінку інших людей з погляду їх відповідності прийнятим в українському суспільстві норм і цінностей громадянських відносин.

У громадянському вихованні студентів важливого значення набуває пізнавальна функція вищої технічної освіти. Вона полягає в тому, щоб забезпечувати студентів необхідними знаннями, розвивати їх навчальні здібності, уміння і навички, задовольняти пізнавальні інтереси та потреби, створювати умови для отримання актуальної інформації з питань сучасної політики, права, етики, культурології, психології та ін. Інформація являє собою нові відомості про навколишній світ, одержувані в результаті взаємодії з ним, а також дані про щось, які розглядаються в аспекті передачі їх у часі й просторі [3]. Отримання необхідної і своєчасної інформації дозволяє студентам знаходитися в центрі суспільно-політичних, економічних, правових подій, правильно оцінювати явища, що хвилюють широку громадськість, викликають суспільний резонанс. Пізнавальна функція вищої технічної освіти актуалізується в сучасних умовах у зв'язку з тим, що «розвиток людства набирає все більш динамічного характеру. Про це свідчить аналіз будь-якої сфери суспільного життя. Зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління. А це означає, що при звичній, традиційній освіті навчити людину на все життя неможливо не тільки в гарній школі, а й у найкращому університеті. Тому що здобуті у навчальному закладі знання не будуть обов'язково актуальними в житті, і навпаки – обов'язково з'являться нові знання, без засвоєння яких фахівець не буде ефективним та й взагалі людина не зможе бути сучасною часу нових знань, тобто втратить конкурентоспроможність» [2].

Серед функцій вищої професійної освіти в громадянському вихованні студентів заслуговує уваги організаційна функція. Її сутність полягає в організації різних видів та напрямів діяльності студентів, пов'язаної з використанням, збереженням і примноженням громадянських цінностей у повсякденному житті, навчанні, праці, дозвіллі. Відомо, що у навчально-виховному процесі студенти набувають певні знання, збагачують свої поняття та уявлення про цінності громадянського суспільства, визначаються у своїх поглядах, світоглядних орієнтаціях та ідеалах суспільно-політичного, морально-правового, культурологічного змісту. Водночас, у їх життєдіяльності актуального характеру набувають питання, пов'язані з прийняттям

самостійних рішень, визначенням свого ставлення до певних ситуацій, що мають місце в суспільно-політичному житті, морально-правових відносинах, практиці використання широкого спектру громадянських цінностей, прав та свобод. У зв'язку з цим перед вищою технічною освітою постають завдання щодо організації відповідної підготовки студентської молоді, закріплення в її життєвому та професійному досвіді умінь і навичок практичного характеру, оволодінні способами й методами вирішення ситуацій, які мають місце в громадянському суспільстві і які вимагають свого правильного вирішення.

Серед основних функцій вищої технічної освіти у громадянському вихованні студентів слід виділити креативну функцію. Вона пов'язана із залученням студентів до науково-дослідної, пошукової, культурно-творчої діяльності, спрямованої на збереження, розвиток, збагачення цінностей громадянського суспільства, зокрема, здобутків у галузі вітчизняної науки та культури.

Вища освіта (у всій широті та неоднозначності цього поняття) все частіше називається локомотивом усіх суспільних змін новітнього часу. Більше того, їй «може бути повідомлено нову властивість - випереджувальний характер, що передхоплює еволюцію суспільства» [4]. Довгостроковий прогресивний розвиток суспільства бачиться лише у зв'язку із розвитком вищої освіти, підвищенням її якості та ролі, адже інформація та знання, якими володіє людина, є джерелом зростання національного добробуту. Вищий навчальний заклад сьогодні можна вважати центром освітньої «піраміди» з погляду принципу безперервності освіти впродовж життя.

Бібліографічний список:

1. Курко М. Н. Роль вищої освіти в умовах становлення правової держави / М. Н. Курко// Форум права. – 2010. – № 2. – С. 224–230 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-2/10kmncpd.pdf>.
2. <http://dsto.dp.ua/?cat=18>, Роль і стан вищої освіти в сучасну епоху/ Финансовый менеджмент. – 2008. – №11.
3. В. Г. Бутенко. Роль вищої технічної освіти у формуванні громадянських цінностей майбутніх фахівців/ Педагогічні видання / е-журнал «Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку» / Журнальні випуски / Випуск №2 [2010].
4. Кісіль М.В. Якісна вища освіта в системі загальнолюдських цінностей//Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Формування національних і загальнолюдських цінностей в українському суспільстві»: Збірник статей / За заг. ред. канд. філол. наук, доц. О. С Черемської. - Х.: ФОП Лібуркіна Л. М., 2006. - С.39 - 44.